

Ursula von der Leyen Liderliğinde Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları (2019-2024)

Ayşegül Gökalp Kutlu

Kocaeli Üniversitesi

[ORCID: 0000-0003-4820-3141](https://orcid.org/0000-0003-4820-3141)

agokalp@gmail.com

Öz

Bu çalışma, Ursula von der Leyen'in Avrupa Komisyonu Başkanı olarak ilk döneminde mevcut bilgiyi değiştirme becerisini—epistemik ajansını—feminist duruş epistemolojisi bağlamında incelemektedir. Von der Leyen Komisyonunun eşitlik politikalarının göstergeleri olarak von der Leyen'in Komisyonerler Koleji'nde eşit temsil sağlama çabaları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'nin kabulü, Komisyonun kadınlara yönelik şiddet Direktifi ve İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olma süreci ele alınmıştır. Çalışma, Komisyonun bu dönemdeki en belirgin başarısı olan temsilde sayısal eşitliğin sağlanmasının toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde atılacak yeterli bir adım olmadığını bilincindedir. Ancak, von der Leyen'in bu ilk politikaları epistemik bir dönüşüm yaratmak açısından önemlidir ve temsilde eşitlik ile sınırlı kalmayıp cinsiyete dayalı şiddet ve istihdamdaki eşitsizliklere de vurgu yapmaktadır. 2020-2025 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, cinsiyet eşitsizliğinin kaynağı olarak toplumsal cinsiyet kalıplarına işaret etmekte ve bu kalıpların dönüştürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çalışma, von der Leyen'in 2019-2024 döneminde uyguladığı ve önceki AB politikalarından ayrılan toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: AB toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları, AB Komisyonu, epistemik adaletsizlik, epistemik ajans, Ursula von der Leyen

•••••

Geliş tarihi: 2 Ekim 2024 • Kabul tarihi: 15 Kasım 2024

•

Araştırma Makalesi

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2024 • özel sayı/FEJUST • 56-88
DOI: 10.46655/federgi.1559763

Gender Equality Policies in the European Union Under the Leadership of Ursula von der Leyen (2019-2024)

Ayşegül Gökalp Kutlu

Kocaeli University

[ORCID: 0000-0003-4820-3141](https://orcid.org/0000-0003-4820-3141)

agokalp@gmail.com

Abstract

This study relies on feminist standpoint epistemology and examines von der Leyen's epistemic agency - her ability to use resources as Commission President during her first term effectively to alter the existing knowledge framework. As indicators of the von der Leyen Commission's equality policies, this study focuses on her efforts to ensure equal representation in the College of Commissioners, the adoption of the Gender Equality Strategy, the Commission's Directive on violence against women, and the process of EU accession to the Istanbul Convention. The study acknowledges that achieving numerical equality in representation, the Commission's most prominent success, is insufficient for advancing gender equality. However, von der Leyen's initial policies are noteworthy for their potential to drive epistemic transformation as they extend beyond representation, also emphasizing gender-based violence and employment inequalities. In this context, the study examines von der Leyen's gender equality policies during the 2019-2024 period, marking a departure from previous EU gender equality policies.

Keywords: EU gender equality policies, EU Commission, epistemic injustice, epistemic agency, Ursula von der Leyen

•••••

Arrival date: 2 September 2024 • Acceptance date: 15 November 2024

•

Research Article

<http://federgi.ankara.edu.tr>

federgi • 2024 • special issue/FEJUST • 56-88
DOI: 10.46655/federgi.1559763

Giriş

Ursula von der Leyen'in 2019 yılında Avrupa Komisyonunun ilk kadın başkan adayı olarak Avrupa Parlamentosunda (AP) yaptığı konuşma, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusundaki kişisel kararlılığını göstermesi açısından oldukça çarpıcıdır:

[...] Ve 40 yıl sonra, büyük bir gururla söyleyebilirim ki nihayet Avrupa Komisyonu Başkanlığı için bir kadın adayımız var.

[...]

Komisyonerler Kolejimde tam cinsiyet eşitliğini sağlayacağım. Üye Devletler yeterince kadın Komiser önermezse, yeni isimler istemekten çekinmeyeceğim. 1958'den beri 183 Komiser [görev yaptı]. Sadece 35'i kadındı. Bu [oran] %20'den az. Nüfusumuzun yarısını temsil ediyoruz. Hak ettiğimiz payı istiyoruz. Kadına yönelik şiddet hakkında

da açıkça konuşmamız gerekiyor. Avrupa Birliği'nde 5 kadından 1'i fiziksel veya cinsel şiddet görmüşse ve kadınların %55'i cinsel tacize uğramışsa, bu açıkça bir kadın sorunu değildir. Kadına yönelik şiddetin AB suçları listesine eklenmesini önereceğim. Ve Avrupa Birliği, İstanbul Sözleşmesi'ne katılmalıdır. (Ursula von der Leyen 2019a)

Von der Leyen, başkanlık gündemi olarak sunduğu 'A Union that Strives For More: My Agenda for Europe' (2019b)'da ise Yeşil Mutabakat ve Dijital Dönüşüm'ün yanında bir Eşitlik Birliği (A Union of Equality) hedefini de ortaya koymuş ve tüm başkanlık dönemi boyunca toplumsal cinsiyet eşitliği von der Leyen'in vizyonunun önemli bir parçası olmuştur. Bu açıdan bakıldığında von der Leyen, Komisyon tarihi boyunca toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeyi açıkça hedefleyen ve bu yönde yapısal düzenlemeler sunan tek başkan olmuştur.

Avrupa bütünleşmesi sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğini inceleyen birçok feminist çalışma bu konuda olumlu sayılabilecek gelişmelerin aslında piyasa gereklilikleri nedeniyle oluşturulduğunu ve feminist gündemden yoksun politika yapım sürecinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin anlamını zayıflattığını ortaya koymaktadır (örneğin, Lombardo, Meier ve Verloo 2010; Elomäki 2015; Cin ve Süleymanoğlu-Kürüm 2021; Fitzgerald ve Freedman 2023; Hubert 2023). Von der Leyen'in eşitlik gündemi, tüm piyasa vurgularına rağmen, Komisyonda eşit temsil ve kadınların cinsiyete dayalı şiddetten korunması gibi unsurları da içermesi nedeniyle çarpıcıdır. Bu makale bu farklılığın Komisyon başkanı olarak gündem belirleme gücünü kullanan von der Leyen'in epistemik ajansından, yani "bir bilgi topluluğu içinde paylaşılan epistemik kaynakları ikna edici bir şekilde kullanarak bilgi üretimine katılma ve gerekirse bu kaynakları revize etme becerisinden" (Dotson 2014, 115) kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Herhangi bir Komisyon başkanından farklı olarak Ursula von der

Leyen Avrupa Komisyonunun başkanı olan ilk kadındır. Von der Leyen, Komisyon başkanlığı için aday gösterilmesinin hemen ardından kendisinin bir kadın olmasına özellikle vurgu yapan bir söylem kullanmaya başlamıştır. Sosyal medyada #EuropeIsAWoman etiketini kullanmayı seçmiş, AP'deki ilk konuşmasında kendisinin kadın bir aday olmasına ve Komisyonda kadınların yokluğuna dikkat çekmiş, kadınlara yönelik şiddetle mücadele edeceğini vurgulamıştır. Bu kadınlık vurgusu, feminist duruş teorisi çerçevesinde bir 'epistemik ayrıcalık' olarak değerlendirilebilir, çünkü farklı bir perspektiften bakmak "toplumsal ve siyasi dezavantajları epistemik, bilimsel ve siyasi bir avantaja dönüştürülebilir" (Harding 2004, 7-8). 1970'ler ve 1980'lerde "bilgi üretimi ile iktidar pratikleri arasındaki ilişkilere dair feminist bir eleştirel teori olarak" (Harding 2004, 1) ortaya çıkan feminist duruş teorisi, adaletsiz güç sistemlerinin sürdürülmesinde ve değiştirilmesinde bilginin nasıl merkezi bir rol oynadığını açıklamaya çalışmaktadır (Collins 2004, 247). Feminist duruş teorisine göre, marjinal sosyal gruplar, toplumsal konumları nedeniyle güç hiyerarşisinden en derinden etkilenen yaşam alanlarına dair benzersiz bir anlayışa sahiptir (Hekman 1997; Hartsock 1998). Feminist duruş teorisi var olan bilgi sistemini sorgulamaya kadınların konumundan başlar, kadınların deneyimine odaklanır ve kadınlar ile ilgili konuları ön plana çıkarır.

Ancak tek bir kadınlık deneyimi olamayacağı gibi (bkz. Benhabib, 2013) von der Leyen'in tüm Avrupalı kadınları temsil ettiği de söylenemez. Temsilcilerin çeşitliliği ve deneyimlerin çoğulluğu bağlamında von der Leyen'in toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını incelemek feminist duruş teorisinin kadınların deneyimlerinin bilgi üretme süreçlerine dahil edilmesi gerekliliği iddiası açısından anlamlı görünmektedir. Bu makale, von der Leyen'in liderlik özellikleri ile Komisyonun gündem belirleme gücünü kullanarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu AB'nin gündemine getirmesinin bir epistemik dönüşüm yarattığını öne sürmektedir. Çalışma, ilk olarak epistemik adaletsizlik kavramını ve feminist duruş teorisini genel bir

çerçeve ele alacaktır. İkinci bölümde ise von der Leyen dönemine (2019-2024) odaklanılarak Komisyonda eşit temsil, 2020-2025 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi ve kadınlara yönelik şiddet politikaları ele alınacaktır. Bu üç alan, von der Leyen'in AP'deki konuşmasında vurguladığı alanlar olmaları ve daha sonraki Eşitlik Birliği'nin temelinde yer almaları nedeniyle seçilmiştir. Bütün bunların ışığında, makale von der Leyen'in bu ilk politikalarının patriarkal sosyo-epistemik yapılardan kaynaklanan adaletsizliği ortadan kaldırdığının ileri sürülemeyeceği, ancak söz konusu politikaların epistemik bir dönüşüm yaratmak açısından kayda değer olduğu sonucuna varmaktadır.

Epistemik Adaletsizlik, Feminist Duruş ve AB'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları

Epistemik adaletsizliği kişinin bilgi ve anlayış öznesi olarak kötü muameleye maruz kalması olarak tanımlayan Fricker (2007), iki temel epistemik adaletsizlik türü belirler. İlki, kişinin bilgisi veya görüşlerinin yeterince değerlendirilmediği, kişinin hak ettiği güvenilirliği alamadığı tanıklık adaletsizliğidir. Diğeri ise, kişinin deneyimlerini doğru bir şekilde ifade edebilmesi için gereken dil veya kaynaklardan yoksun olması nedeniyle anlaşılabilirliğinin kısıtlandığı, kişinin deneyimlerini anlamak ve bu deneyimlere anlam yüklemesinin zorlaşması nedeniyle meydana gelen yorumsal (hermeneutik) adaletsizliktir.

Fricker'a göre (2007), tanıklık adaletsizliği, olumsuz ve önyargılı basmakalıp düşünceler sonucu ortaya çıkar ve kişinin bilici olma kapasitesine zarar verir. Örneğin, liderlik alanındaki çalışmalar erkek siyasetçilerin/ liderlerin rasyonel, cesur, halkını dünyaya karşı koruyan savaşçılar olarak algılandığını, kadın siyasetçilerin/liderlerin ise liderlik kapasitelerinin sorgulanma olasılığının erkeklere göre daha yüksek olduğunu, hatta kadınların kişisel yaşamlarının erkek meslektaşlarından çok daha fazla ilgi gördüğünü ortaya koymuştur (Huston 1983, Sjoberg 2009). Bu durum, kadınların karar

alma süreçlerine katılımını engellemekte, katılmaları halinde de etkilerini azaltmakta ve toplumsal cinsiyete dayalı bakış açılarının siyasette yeterince temsil edilememesine neden olmaktadır. Lider ifadesinin zihinlerde bir erkek imgesi oluşturması ve iyi bir lider olmanın erkeksi terimlerle ifade edilmesi, erkeklerin liderlik kapasitesine sahip olduğunun varsayılmasına, kadınların da erkeksi özellikler gösterme yükümlülüğü altına itilmelerine neden olmaktadır (D'Amico ve Beckman 1995, Kronsell 2005). Dolayısıyla ideal lider tipi hem biyolojik cinsiyete hem de toplumsal cinsiyete ait özellikler içermektedir; “lider görünüş ve cinsiyette erkek, karakter özelliklerinde ise erkeksi olmalıdır” (Sjoberg 2009, 383). Bu durum toplumsal cinsiyet önyargılarının ne kadar derinlemesine yerleşmiş olduğunun ve tüm epistemik çerçeveyi şekillendirdiğinin göstergesidir.

Toplumsal konum kişinin sahip olduğu bilginin diğer grup üyeleri tarafından ne ölçüde güvenilir olarak değerlendirileceğini de belirler. Bu nedenle, feminist epistemolojide dikkat odağı, bireyin bilgi edinimi ve kullanımı yerine bilginin oluşturulduğu ve sürdürüldüğü sosyal ve politik yapılara, epistemik dışlanma ve adaletsizliklerin meydana geldiği alanlara kaymaktadır (Fricker 2007; Dotson 2014). Kadınlar siyasette yeterince temsil edilmediğinde, kadınların bakış açıları ve deneyimleri siyasetin dışında kalmaktadır. Bu durum, doğrudan kadınları etkileyen toplumsal sorunların anlaşılmasında bir boşluğa yol açar. Bu dışlanma patriyarkal düzenin sorgulanmadan devam etmesine neden olurken eşit ücret (Hutchinson 2019), şiddet (Fricker 2013), üreme hakları gibi toplumsal cinsiyete özgü sorunları ele alacak ortak bir kavramsal çerçevenin gelişimini engeller. Buradaki epistemik adaletsizlik yorumlama adaletsizliğidir. Erkek ile kadın arasındaki “doğal” kabul edilen hiyerarşi, erkeğin daha fazla para kazanmasının normal olduğunu kabul ederken, ev içi şiddet de “koca ve karı arasındaki” doğal hiyerarşinin bir sonucu olarak görülmektedir (Fricker 2013, 1319). Bu tür epistemik dışlamalar, epistemik sistemin kendisinde bir sorun olduğu durumlarda ortaya

çıkarmak için sistem, insan deneyiminin belirli alanlarıyla başa çıkmak için yetersizdir.

Kolektif hermeneutik kaynaklardaki boşluklar, bir kişinin kendi deneyimlerini teşhis etme ve anlama konusunda önemli engeller oluşturduğunda, kişi hermeneutik adaletsizlikle karşılaşır (Dotson 2012, 30). Burada asıl sorun, konumlanmış hermeneutik adaletsizliği yaratan ve sürdüren sosyoepistemik yapılarıdır. Dolayısıyla, toplumsal bilgi yapılarında bir değişiklik veya dönüşüm gereklidir. Bu nedenle, bu tür bir epistemik adaletsizliği ele almak için paylaşılan anlamlar veya referans çerçeveleri üreten mevcut toplumsal bilgi yapılarının belirli bir yönde bilinçli olarak değiştirilmesi; bir “kavramsal devrim” gerekmektedir (Dotson 2012, 30-31). Von der Leyen’in önceliği olan ve onun başkanlığı döneminde gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının - Komisyonun her düzeyinde eşit temsilin hedeflenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği portföyünün yaratılması ve ilk Eşitlik Komiseri’nin görevlendirilmesi, kadınlara yönelik şiddetle ilgili bir direktifin benimsenmesi, İstanbul Sözleşmesi’ne taraf olunması, mağdur hakları ve yönetim kurullarında eşit temsil direktifleri – hermeneutik adaletsizliği ortadan kaldıracak bir dönüşümü amaçladığı ileri sürülebilir.

Fricker’a göre, dünyayı anlamamızı ve kavramamızı sağlayan kavramsal ve hermenötik araçlar çoğunlukla marjinalleştirilmiş grupların bakış açılarını ve deneyimlerini dışlar (Fricker, 2007). Yani, marjinalleştirilmiş gruplar sadece sayısal olarak değil, aynı zamanda bilgi üretimi açısından da temsil edilmemektedir. Daha uygun bir epistemik çerçeveyi kullanmayı reddeden karar vericiler yıllarca AB kurumlarındaki siyasi ve idari temsil adaletsizliğinin giderilmesi yönünde kararlı adımlar atmamış, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi konusunda AB düzeyinde bir politika oluşturma çabası göstermemiş, üye devletlerin AB’nin İstanbul Sözleşmesi’ne taraf olmasına yönelik itirazlarına kararlılıkla karşı çıkamamış, kadınların istihdama katılımının önündeki yapısal engelleri kaldıramamış, dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini öncelikli bir sorun olarak görmemişlerdir. Feminist duruş

teorisine göre, kadınların temsil mekanizmalarında yer alması onların bakış açılarının ve deneyimlerinin görünür olması için ilk adımdır. Hermeneutik marjinalleşme, öncelikle toplumsal güç ilişkilerindeki eşitsizliklerin bir ürünüdür ve hermeneutik adaletsizliğin koşullarını yaratan eşitsiz güç ilişkilerini değiştirmek, yalnızca erdemli bireysel davranışlarla mümkün değildir; toplumsal değişim grup halinde siyasi eylemi gerektirir (Fricker 2007, 174).

Von der Leyen'in politikaları, kadınların epistemik olarak temsil edildiğinin garantisi olmamakla birlikte, Anne Phillips'in (1995) kadınların sadece kadınlar tarafından temsil edildiği bulgusu ile birlikte düşünüldüğünde önemli görülmektedir. Çeşitli ideolojilerden kadın temsilciler ve hatta erkekler de toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili politika yapım süreçlerinde aktif olsa da (Celis ve Erzeel 2015) feminist duruş epistemolojisi bağlamında bu konuların erkeklerin liderliğindeki siyasi tartışmalara eklenmesinin daha düşük ihtimal olduğu açıktır. Feminist duruş teorisine göre kadınların toplumsal ve sınıfsal konumu, onlara dünyayı daha güvenilir ve mevcut olandan daha az çarpıtılmış bir şekilde görmelerini sağlayan özel bir epistemolojik duruş kazandırmaktadır (Jaggar 1999, 49). Maddi koşullar, toplumsal ilişkilerin anlaşılmasını biçimlendirerek ve sınırlayarak belirli grupları baskı altına almakta, diğerlerinin kabullenmek zorunda kaldığı bir iktidar grubu, güç hiyerarşisi ve güç dinamiklerine dair çarpıtılmış bir algı ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, dezavantajlı grubun bakış açısının aktif bir şekilde savunulması ve korunması gerekmektedir (Hartsock 1998, 107).

Ancak kadınların bakış açısını savunan kadın temsilciler homojen bir grup değildir. Geleneksel olarak feminist teorisyenler, kadınların farklı toplumsal konumlarından kaynaklanan kendilerine özgü çıkarları olduğunu ve bu nedenle erkekler tarafından temsil edilemeyeceğini savunarak kadınların siyasi temsiline artması gerektiğini belirtmektedir (Diamond ve Hartsock 1981). Sonraki çalışmalar, bu tür iddiaların kadın çıkarlarını biyolojik

farklılıklara indirgemesinden endişe duyarak, kadınların ve erkeklerin yaşam deneyimlerindeki farklılıkların, farklı bakış açıları geliştirmelerine yol açtığını öne sürmüştür. Bu durumda, temsilcilerin toplumsal konuları önem kazanır (Mansbridge 1999; Phillips 1995). Bu nedenle, kadınların seçilmiş temsilciler arasında yer alması, kendileriyle ilgili konuları dile getirebilmeleri açısından önemlidir. Kadınların temsiliyle ilgili çalışmalar, kadınların temsil mekanizmalarındaki sayılarının artışının kadınlarla ilgili meselelerin daha çok gündeme gelmesini sağladığını (Wängnerud 2009), erkeklere kıyasla sağlık hizmetleri ve çocuk refahı gibi daha geleneksel konuları ya da cinsel şiddet ve eşit ücret gibi daha feminist talepleri ele alan çeşitli kadın sorunlarına yönelik yasaları önceliklendirme ve takip etme eğiliminde olduğunu göstermiştir (Celis ve diğerleri 2009, 8).

Daha sonraki çalışmalar ise kadınların temsilini politika yapımında kadınların ve kadınların çıkarlarının ne ölçüde temsil edildiği sorusundan, temsil sürecinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl inşa edildiği sorusuna kaydırmıştır (Celis ve diğerleri 2009, 11). Bu yaklaşım, önceden tanımlanmış ve sabit bir 'kadın çıkarları' kategorisinden yola çıkmamakta, bunun yerine, bu çıkarların onları temsil ettiğini iddia edenler tarafından nasıl inşa edildiğiyle ilgilenmektedir. Toplumsal cinsiyete odaklanmak hem temsilcilerin çeşitliliğini hem de kadınların çıkarlarının ne olduğuna dair daha kapsamlı bir kavrayışı içeren yeni bir çerçevenin oluşturulması mümkün hale getirmektedir. Temsilcilerin çeşitlenmesi ve kadınların çıkarlarının daha geniş bir çerçevede tanımlanması, von der Leyen gibi kendisini feminist olarak tanımlamayan kadın siyasetçilerin de toplumsal cinsiyet eşitliği gündemleri ortaya koymasını sağlamaktadır. Ampirik araştırmalar muhafazakâr kadın temsilcilerin belirli koşullar altında sol/feminist meslektaşlarıyla birlikte ve onlar gibi hareket ettiklerini, muhafazakâr temsilcilerin açıkça toplumsal cinsiyet odaklı iddialarda bulunabildiğini ortaya koymuştur (Childs ve Webb 2012, Celis ve Erzeel 2015, Celis ve Childs 2018). Hangi ideolojik akımı temsil ediyor olursa

olsun kadın temsilciler bir toplumsal cinsiyet eşitliği gündemi savunabilirler ve bu durum kendi toplumsal eşitsizlik deneyimlerini yansıtan algı ve deneyimlerinden kaynaklanabilir (Childs ve Webb 2012). Dolayısıyla, von der Leyen'in aşağıda ele alınacak olan toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının feminist bir gündem güttüğünü söylemek doğru olmayabilir, ancak AB genelinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada önemli bir mücadeledir.

Von Der Leyen Komisyonunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Von der Leyen'e kadar Komisyon başkanları toplumsal cinsiyet eşitliğini nadiren önceliklendirmiş ve konu çoğunlukla ekonomik bütünleşmenin gerektirdiği piyasa odaklı politikalar çerçevesinde ele alınmıştır (Elomäki 2015, 289; Minto ve Mergaert 2018, 11; Abels ve Mushaben 2020, 124; Debusscher 2022, 92). Jacques Delors'un (1985-95) başkanlığı sırasında, tek pazar projesine bağlı olarak birçok eşitlik girişimi ve Avrupa Kadın Lobisi'nin kurulması gibi önemli gelişmeler yaşanmış, Romano Prodi (1999-2004) üye devletleri Komisyon Üyeliği için kadın aday önermeye açıkça teşvik etmiştir. José Manuel Barroso (2004-2014) ve Jean Claude Juncker (2014-2019) dönemlerinde yaşanan ekonomik krizler ve AB'nin kurumsal olarak karşılaştığı sıkıntılar toplumsal cinsiyet eşitliğini amaçlayan önceki girişimleri zayıflatmıştır. Ekonomik krizler nedeniyle izlenen toplumsal cinsiyet-körü kemer sıkma politikaları toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda elde edilen kazanımların zayıflamasına neden olmuş (Abels ve Msuhaben 2020, 125), ekonomik kriz dönemlerinde üye devletlerin karar alma süreçlerindeki ağırlığının artması nedeniyle eşit ücret, ücret şeffaflığı ve doğum izninin yeniden düzenlemesi gibi emek piyasasında eşitlik girişimlerinin çoğu Konsey tarafından engellenmiştir (Kantola ve Lombardo 2021, 382). Juncker hem Komisyonerler Koleji'ndeki hem de Komisyonun idari ve siyasi kanadındaki kadınların sayısını artırmaya çalışmışsa da ulusal hükümetlerin direnci

nedeniyle başarısız olmuştur.¹ Bu dönemde İş-Yaşam Dengesi Direktifi (2019/1158) dışında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama girişimleri başarısız olmuştur (Abels ve Mushaben 2020, 125).

Von der Leyen döneminin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının yolunu hazırlamış olmaları nedeniyle önemli olan bu gelişmeler (Debusscher 2022, 93) feminist bir gündem barındırmaktan ziyade ekonomi odaklıdır. Ekonomi ve piyasa odaklı politikaların feminist duruşu yansıtmadığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin anlamının saptırıldığı literatürde sıklıkla ifade edilmiştir (Bkz. Lombardo, Meier ve Verloo, 2010). Elomäki'ye göre pazar odaklı bir toplumsal cinsiyet eşitliği söyleminin geliştirilmesinin arkasındaki amaç, toplumsal cinsiyet eşitliğini karar alıcılara 'satmak' ve böylece AB gündeminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin görünürlüğünü artırmaktır. Ancak, zaman içinde bunun tam aksine, ekonomik gerekçeler AB düzeyinde herhangi bir toplumsal cinsiyet eşitliği politikasının varlığını meşrulaştırmak için kullanılabilir haline gelmiştir (Elomäki 2015, 298). Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği, AB'nin ekonomik bütünleşme hedeflerine erişmesi için bir gereklilik olmanın ötesine geçmiş ve pazar odaklılık toplumsal cinsiyet eşitliğinin merkezi haline gelmiştir. Bu bağlamda, içindeki tüm kararlı ifadelerine rağmen Eşitlik Birliği'nin de von der Leyen'in programında (von der Leyen 2019b, 8-12) 'An economy that works for People (İnsanlar için işleyen bir ekonomi)' başlığı altında ele alınmış olması piyasa odaklı bakış açısının devamı niteliğindedir.

Komisyon'da Eşit Temsil

Tarihi boyunca kadın temsili açısından 'kadın dostu bir organizasyon' olarak tanımlanamayan Komisyon'da 2019 yılı öncesinde 183 Komisyon üyesinin sadece 35'i (%20'sinden daha azı) kadındır. Dolayısıyla erkek ağırlıklı temsil maskülen normlar ve beklentilerle şekillenen bir ortam yaratmış (Debusscher 2022, 93) ve kadın bakış açısını sessizleştirmiştir.

Avrupa Komisyonu Başkanı'nın liderliğini inceleyen akademik çalışmalar Başkan'ın liderliğinin belirleyicileri olarak kurumsal ortama, durumsal faktörlere ve mevcut yöneticinin kişisel niteliklerine odaklanmaktadır (Endo 1999; Müller 2017; Tömmel 2013). *Kurumsal ortama* bakıldığında, Komisyon Başkanı'nın en önemli avantajının AB'de yasa önerisinde bulunmayı, böylece yasama sürecini başlatmayı münhasıran elinde bulunduran kurumun başkanı olmak olduğu söylenebilir. Bu nedenle Komisyon Başkanı ortak politika alanlarında gündemi belirleme (agenda-setting) gücüne sahiptir (ABA, Madde 17). Komisyon Başkanı'nın siyasi ve gündem belirleme rollerini netliğe kavuşturan ve Komisyon Başkanı'na siyasi liderlik atfeden ilk belge Komsiyonun 2000 yılında kabul ettiği Usul Kuralları (Rules of Procedure, C(2000) 3614) olmuştur.² 2001 Nice Anlaşması ise Başkan'ın yetkilerine komiserlerin portföy sorumluluklarını tahsis etme, Komisyonerler Kolejinin önceden onayıyla Kolej içinden Başkan Yardımcıları atama ve bir komiserin istifasını talep etme yetkisini eklemiştir; böylece Komisyon başkanı hükümet başkanlarına benzer nitelikler elde etmiştir.

Durumsal faktörler, Komisyon Başkanı'nın liderliğinde fırsatlar ve kısıtlamalar oluşturur (Tömmel 2013, 794). En önemli durumsal kısıtlama, Komisyonun Konsey ve Parlamentodaki karar alma süreçlerine olan bağımlılığından kaynaklanmaktadır. ABA Madde 17.7.'ye göre Avrupa Konseyi, AP seçim sonuçlarını göz önünde bulundurarak nitelikli çoğunlukla Komisyon Başkanı adayı önermekte ve bu aday, AP üyelerinin çoğunluğunun oylarıyla seçilmektedir. Bu yöntemle seçilen ilk Komisyon Başkanı Jean-Claude Juncker'dir. 2019'daki AP seçimlerinden sonra ise Konsey hiçbir adayın üzerinde uzlaşmamıştır. Ursula von der Leyen, görev için aday olmamasına rağmen Konseyde üye ülke liderlerinin uzlaştığı bir isim olarak Avrupa Komisyonu Başkanlığı için aday olarak önerilmiş, 16 Temmuz 2019'da adaylığı AP'de 383'e karşı 327 oyla onaylanmıştır. Dolayısıyla, göreve başladığı ilk aylarda von der Leyen, AP üyeleri tarafından dirençle karşılaşmış

ve AP'den ziyade daha çok üye devletlerin hükümetleri ile iş birliği yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum, aşağıda inceleneceği gibi, eşit sayıda kadın ve erkekten oluşan bir Komisyon için komiser atamalarında von der Leyen'in işini zorlaştıracaktır (Scherpereel 2023, 330). Ayrıca, geçmişte toplumsal cinsiyet eşitliği yasalarının yaratılmasında Komisyonun müttefiki olan AP'de 2019 seçimlerinde Avrupa şüpheli partilerin sandalye sayısını artırmış olması ve bazı üye devletlerdeki Avrupa şüpheliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı söylemlerin Konseyde fikir birliğini etkilemesi de Komisyonun toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kabul edilmesini zorlaştırmıştır (Abels ve Mushaben, 2020: 128).

Komisyon Başkanı, Kolej'ini oluştururken üye devletlerin tutumu nedeniyle durumsal bir kısıtlama ile karşı karşıyadır (Scherpereel, 2021: 320). Von der Leyen'in önerdiği Kolej'deki 13 kadın 14 erkek komiserden oluşan cinsiyet dengesi, AP'nin ilgili komiteleri tarafından bozulmuştur. Romanya, Macaristan ve Fransa'dan aday gösterilen iki kadın bir erkek komiser AP'de onaylanmamış, Macaristan ve Fransa reddedilen komiserler yerine iki erkek aday, Romanya ise bir kadın aday göstermiş, Komisyonerler Koleji'ni kurması için zaman baskısı altında olması nedeniyle von der Leyen Macaristan ve Fransa'ya kadın aday göstermeleri için baskı yapamamıştır. 12 kadın ve 15 erkekten oluşan bir Kolej ile von der Leyen Komisyonu, toplumsal cinsiyet eşitliği amacının altında kalsa da AB tarihinin eşitliğe en yakın Koleji ile göreve başlamıştır (Scherpereel 2023, 325-327).

Von der Leyen'in komiser seçimi, onu aday olarak gösteren Avrupa Konseyi tarafından da kısıtlanmıştır. Konsey, von der Leyen'in aday gösterilmesine karar verdiği anda aynı zamanda Josep Borrell'in Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi (ve dolayısıyla Komisyon Başkan Yardımcısı) olarak görev yapacağını, Margrethe Vestager ve Frans Timmermans'ın da başkan yardımcısı olarak görev yapacağını belirlemiştir. Von der Leyen'in ancak diğer portföylerin tahsisi konularında takdir yetkisi

kalmıştır. Von der Leyen'in önerdiği beş başkan yardımcısından ikisi kadın olmuş (Věra Jourová ve Dubravka Šuica), böylece Komisyonun üst yönetiminde von der Leyen'in kendisi ile birlikte dört kadın ve beş erkek yer almıştır (Scherpereel 2023, 328). Komisyon Başkanı'nın temsilde cinsiyet eşitliğini sağlama hedefini açıkça belirtmesine rağmen kadınların seslerinin ve bakış açılarının politik karar alma süreçlerinde dikkate alınmaması ve bazı üye devlet hükümetlerinin kadın aday önermemesi erkek egemen politik sistemlerin toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşma yetisini sınırladığını göstermektedir.

Üçüncü olarak, Komisyon Başkanı'nın liderlik becerisi görevdeki kişinin *kişisel özelliklerine* ve siyasi deneyimine bağlıdır (Kassim 2022, 188–189). Ursula von der Leyen, Almanya'nın Kadın ve Aile Bakanı (2005–09), Çalışma Bakanı (2009–13) ve ilk kadın Savunma Bakanı (2013) olarak tüm Angela Merkel hükümetlerinde görev yapan tek bakandır. Kendisini feminist olarak tanımlamayı reddetmesine rağmen von der Leyen'in bu görevleri boyunca iş-yaşam dengesi politikalarına, babalık iznine, şirket yönetim kurullarında %40 kadın kotasının zorunlu olmasına, eşcinsel çiftlerin evlenebilmesine ve evlat edinebilmesine ve Almanya silahlı kuvvetlerinde kadınlara mentorluk yapılmasına proaktif desteği, kendi partisi içinde güçlü bir direnişle karşılaşsa da sonuçta ülkesinde uygulanan kanunlara dönüşmüştür (Abels ve Mushaben 2020).

Bu nedenle, Komisyon Başkanı adaylığı olarak AP'ye hitap eden Ursula von der Leyen'in ilk konuşmasında çarpıcı bir eşitlik vurgusu yapması hem önceki deneyimine referans olması açısından hem de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kararlı bir gündemi olduğunu ortaya koyması nedeniyle oldukça dikkat çekicidir. Von der Leyen, bu ilk konuşmasında kendisinin bir kadın olduğuna vurgu yapmaktadır. Sözlerine AP'nin ilk kadın başkanı Simone Veil'i anarak başlamış, AB'nin kurucu babalarını ve 'annelerini' anmış, bir barış Avrupası yaratan tüm erkeklere ve kadınlara teşekkür etmiş, Avrupa

değerlerinin kendisini bir anne olarak, doktor ve siyasetçi olarak etkilediğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, son konuşmalarından biri olan 2023'teki State of the Union konuşmasında ise dönemi boyunca toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için Komisyonun izlediği “çıgır açan ve öncü” çalışmaların “bir kadın olarak kendisi için çok şey ifade ettiğini” (von der Leyen, 2023) vurgulamaktadır. Feminist duruş teorisi çerçevesinde ele alındığında von der Leyen'in kadın kimliğini öne çıkarması, kendi deneyimlerinden yola çıkarak farklı bilgi üretme ve iktidar yapılarında dönüşüm yaratma potansiyelini vurgulamaktadır.

Von der Leyen döneminde, kadınların Komisyondaki temsilinin artırılması ve üye devletlerin direncine rağmen toplumsal cinsiyet eşitliğine dair yeni düzenlemelerin kararlılıkla kabul edilmesi, feminist duruş teorisinin savunduğu ‘marjinalleşmiş’ toplumsal konumların merkeze alınması ilkesine uygundur. Kadınların temsil oranındaki artış, kadınlarla ilgili bir gündemin oluşmasını sağlamış gibi görünmektedir. Von der Leyen, toplumsal cinsiyet eşitliği meselesini AB'nin gündeminde tutmak için Komisyon Başkanı olarak gündem belirleme gücünden faydalanmaktadır. Komisyon Başkanı'nın gündem belirleme gücü, Başkan'ın etkili bir erişim stratejisi olduğunda ve kamuoyunun dikkatinin en yüksek olduğu zaman olan yeni bir dönemin başında en etkilidir (Müller 2017, 139). Konunun Komisyon Başkanı'nın seçildiği ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında Komisyonun müttefiki olan AP'de gündeme getirilmesi stratejik olarak önemlidir. Daha önceki dönemlerde de Komisyonun toplumsal cinsiyet eşitliği gündemi büyük ölçüde AP ve Avrupa Kadın Lobisi gibi sivil toplum örgütlerinin baskısına yanıt olarak gelişmekte ve Komisyon içinde liderlik pozisyonlarındaki kadınlar – Komiserler, Genel Müdürler ve diğer üst düzey memurlar tarafından ileriye taşınmaktaydı (Woodward 2004, bu üç aktörün etkileşimini ‘kadife üçgen’ olarak tanımlamaktadır). Von der Leyen döneminde Konseyde artan toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığı ve eşitlik politikalarına, özellikle de AB'nin İstanbul

Sözleşmesi'ne taraf olmasına üye devlet muhalefeti Komisyonu AP ve STK'larla ittifaklar kurmaya yönelmiştir. Von der Leyen'in gündemini ortaya koyan ve böylece kendisini bağlayan bu dönemdeki en önemli belge toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının temelini oluşturan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi olmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (2020-2025)

ABA 17. Madde, Komisyon Başkanına Komisyonu (yeniden) organize etme yetkisini vermektedir. Von der Leyen, bu yetkiye dayanarak Eşitlikten Sorumlu Komiser pozisyonunu oluşturmuş ve Helena Dalli'yi bu portföyden sorumlu ilk komiser olarak atamıştır. Dalli, Amsterdam Antlaşması'ndan beri AB'nin gerçekleştirmek zorunda olduğu toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmekten sorumludur. Bir Eşitlik Komiseri pozisyonunu oluşturulması toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından büyük bir avantaj olarak kabul edilse de Eşitlik Komiseri'nin kendi genel müdürlüğü bulunmamaktadır ve diğer genel müdürlüklerin eşitlikle ilgili birimlerine sınırlı erişimi vardır. Yine de Eşitlik Komiseri, Komisyonun toplumsal cinsiyet eşitliği uzmanlarından oluşan yeni bir Eşitlik Görev Gücü'ne başkanlık etmektedir (Abels ve Mushaben 2020, 127). Dalli'nin en önemli başarısı aşağıda detaylandırılacak olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'ni (TCES) (2020-2025) hazırlamak ve hayata geçirmek olmuştur. TCES, bir önceki bölümde belirtildiği gibi hermeneutik eşitsizliği yaratan ve sürdüren sosyoepistemik yapılarda bir değişiklik veya dönüşüm yaratmak amacıyla yeni referans çerçeveleri üreten ve mevcut toplumsal bilgi yapılarının belirli bir yönde bilinçli olarak değiştirilmesine neden olabilecek bir "kavramsal dönüşüm" belgesi olarak kabul edilebilir. TCES'in önceki stratejilerden farklılaşan tarafı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve ayrımcılığın yapısal doğasını tanıması ve bunlara dikkat çekmesidir.

TCES, toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla mücadeleye yönelik önceki AB düzeyindeki taahhütlerden kayda değer bir ilerleme niteliğindedir. Strateji, kız ve erkek çocuklarının tüm farklılıklarıyla kendi hayat yollarını özgürce takip edebildiği, eşit fırsatlara sahip olduğu ve Avrupa toplumuna eşit şekilde katılabildiği ve liderlik edebildiği bir Birlik yaratmayı hedeflemektedir (2020, 19). Bu hedefleri gerçekleştirirken de pozitif eylemlerle birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasını birlikte kullanacağını belirtmektedir. Strateji ayrıca, politikaların kesişimsellik ilkesi ile uygulanacaktır; yani toplumsal cinsiyetin diğer kişisel özellikler veya kimliklerle birleşimi ve bu kesişimlerin özgün ayrımcılık deneyimlerine nasıl katkıda bulunduğunu ele alacaktır (2). Strateji, AB politikalarının “iş ve özel yaşam alanlarında geleneksel cinsiyet rollerine dayalı yapısal cinsiyet eşitsizliklerini sürdürmemesi gerektiğini” (8) ifade etmektedir. Özellikle Komisyonun Juncker dönemindeki dört yıllık programı olan “2016-2019 toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik stratejik taahhüt”ten oldukça farklı bir belgedir. Stratejik Taahhüt oldukça zayıf olmakla eleştirilmiştir ve bir toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisinden ziyade somut hedefler ile özel bir bütçeden yoksun bir personel çalışma belgesi olarak yayınlanmıştır (Debusscher 2022, 94). Yeni Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi ise altı ana tema etrafında yapılandırılmıştır:

- 1) şiddetten ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından uzak olmak;
- 2) toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip bir ekonomide gelişim göstermek;
- 3) toplum genelinde eşit liderlik etmek;
- 4) AB politikalarında toplumsal cinsiyet anaakımlaştırması ve kesişimsel bir bakış açısı; 5) AB’de toplumsal cinsiyet eşitliğinde ilerleme sağlamak için fon sağlama;
- 6) Dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesini ele almak.

Strateji, AB'nin İstanbul Sözleşmesi'ne katılım hedefini vurgulamakta, insan ticareti ve kadınların cinsel istismarı gibi suçların sınır ötesi boyutlarını içerecek şekilde suç alanlarının genişletilmesi, kadın sünneti, cinsel taciz, namus cinayetleri ve zorla evlilikler gibi belirli cinsiyete dayalı şiddet türlerini önlemek için ek tedbirler ve yasalar gibi tamamlayıcı girişimler önermektedir. Strateji, ayrıca, çocuklara erken yaşta toplumsal cinsiyet eşitliği öğretmek ve kamu hizmeti ile ceza adalet sistemini güçlendirmek gibi önleyici tedbirlerin ve eğitimin önemini vurgulamakta, siber şiddet, nefret suçları ve nefret söylemlerini kapsayacak şekilde AB suçları listesini genişletmeyi öngörmektedir. AB'yi toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel taciz, kadın sünneti, zorla evlendirme, zorunlu kürtaj veya kısırlaştırmayla mücadele etmek için 'elinden geleni yapmak' konusunda taahhütte altına sokmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti bir Avrupa Suçu olarak düzenlemekte ve Mağdur Hakları Direktifini güçlendirmek için 2020'de bir Mağdur Hakları Stratejisi oluşturulması çağrısında bulunmaktadır. Komisyon, Mağdur Hakları Stratejisi'ni (2020-2025) Haziran 2020'de kabul etmiştir (COM(2020) 258 final). Mağdur Hakları Stratejisi ile AB, insan ticareti mağdurları, çocuk istismarı ve çocuk pornografisi mağduru çocuklara, terör mağdurlarına özel olarak koruma ve destek sağlamayı amaçlamaktadır. 2024'te kabul edilen kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadeleye yönelik Direktif (2024/1385) de kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet mağdurlarına özel olarak bilgiye erişim, destek, koruma ve tazminata erişim ile ilgili somut önlemler içermektedir.

TCES'in en geniş kısmı yine piyasa odaklı toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ayrılmış olsa da bu kez farklı olan, 'bakım'ın temel bir konu olarak ele alınmasıdır. Amaç, özellikle çoğunlukla ücretsiz, kayıtdışı veya düşük ücretle çalışan bakım sağlayıcı kadınları iş gücünde yer bulmaya teşvik etmektir (Hubert, 2022: 105). TCES aile sorumluluklarının paylaşılması ve bakım hizmetlerine yatırım yapılmasının, kadınların ücretli işlere katılımını ve

profesyonel gelişimini desteklemek için bir iş gücü piyasası meselesi olduğu belirtilmiş ve üye devletlerden 2022 yılına kadar 2019 yılında kabul edilmiş olan İş-Yaşam-Dengesi Direktifi'ni hayata geçirmelerini istemiştir (8).

Kadınların liderliği ile ilgili hedefinde TCES, yönetim konumlarındaki kadınların sayısını artırmak için alınacak önlemleri sıralarken 2012'den beri Konseyden geçemeyen Şirketlerin Yönetim Kurullarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İyileştirme Direktifi'nden de bahsetmektedir. Direktif, teklif edilmesinden 10 yıl sonra, 2022 yılında kabul edilebilmiştir ve "az temsil edilen cinsiyet" için şirketlerin yönetim kurullarında %40 kotasını zorunlu tutmaktadır. Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ile ilgili hedefinde ise Komisyon, tüm Komisyon girişimlerine, özellikle von der Leyen'in yeni politikaları olan yeşil ve dijital dönüşümde toplumsal cinsiyet perspektifini entegre etmeyi taahhüt etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği girişimlerine fon sağlama konusunda, kadınların istihdama katılımı, bakım, kadın girişimciliği, kadın-erkek sayısal dengesizliğinin olduğu alanlarda kadınların eğitimi, sığınma ve göç süreçleri, özellikle de cinsiyete dayalı şiddet mağduru göçmen ve sığınmacı kadınların desteklenmesi, bilim, teknoloji ve sanat alanında kadınların desteklenmesi için var olan programlarda ve yeni programlarında fonlar yaratacağını bildirmektedir. Komisyonun uzun süredir hayata geçirmeye çalıştığı eşit işe eşit ücret ilkesine daha farklı yaklaşan TCES, şeffaflık eksikliği nedeniyle birçok kadının düşük ücret aldığını bilmediğini veya bunu kanıtlayamadığını vurgulayarak Komisyonun ücret şeffaflığına ilişkin bağlayıcı önlemler alacağını belirtmektedir (11). Bu önlemlerin göstergesi olarak Ücret Şeffaflığı Direktifi 2023 yılında kabul edilmiştir (2023/970) ve 2026'dan itibaren AB genelinde tüm işverenlerin hem kadınlara ve erkeklere ne kadar ücret verdiklerini şeffaf bir şekilde açıklamaları, hem de cinsiyete dayalı raporlar vermeleri gerekecektir.

Son olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlenmesini dünya çapında teşvik etmek hedefinde ise Strateji toplumsal cinsiyet eşitliğini

gerçekleştirmenin AB'nin iç ve dış eylemleri arasındaki tutarlılığı sağlamak açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı III (2021-2025) kabul edilmiştir. Bu Plan ile ilgili bir analiz bu makalenin konusu dışındadır, ancak Plan kısaca AB'nin toplumsal cinsiyet eşitliğinde örnek olmasını, en üst siyasi ve yönetim seviyelerinde cinsiyete duyarlı ve cinsiyet dengeli liderliği kurmasını çağrısında bulunmakta, dünyada kız çocuklarının ve kadınların siyasi katılımını ve liderliğini reformlarla teşvik etmeyi, kadınlar, kız çocukları ve gençlerin haklarını kullanmalarını ve siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata katılımlarını artırmalarını sağlamayı ve tüm dış eylemlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasını hedeflemektedir. Komisyon, dış ve kalkınma politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan 5 yıllık eylem planlarını 2010 yılından beri kabul etmektedir. Ancak Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı III, 2010 yılındaki ilk plana ve 2016'da yalnızca bir taahhüt olarak kalan ikinci plana göre oldukça kapsamlıdır. Bu da planın von der Leyen Komisyonunun toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu ile paralel görünmektedir.

Feminist duruş teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, TCES'in toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik yapısal değişiklikler yaratma amacı, kadınların deneyim ve ihtiyaçlarını AB'nin merkezine taşımaya yönelik bir adım olarak görülebilir. Von der Leyen'in dikkat çekerek Komisyonunun gündemine taşıdığı ve daha önce kapsamlı bir politika üretilmemiş olan bir başka alan ise kadınlara yönelik şiddettir.

Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele

İstanbul Sözleşmesi'ne katılım, Sözleşme'nin 2011'de kabul edilip 2014'te yürürlüğe girmesinden itibaren Avrupa Komisyonunun gündeminde olmuştur. AP, ilk olarak 2014 yılında Komisyona İstanbul Sözleşmesi'ne AB'nin katılımı için süreci başlatma çağrısında bulunmuştur. 2015 yılında

Komisyon, AB'nin İstanbul Sözleşmesi'ne katılımına ilişkin yol haritasını kabul etmiştir. 2016 yılında, AB'nin katılımının kadınlara yönelik şiddetle mücadelede tutarlı bir çerçeve oluşturacağını dikkate alan Komisyon, Konseye iki öneri sunmuştur. Mayıs 2017'de Konsey, Sözleşme'nin imzalanması için iki karar kabul etmiştir; bunlardan biri ceza konularında iş birliği ile ilgili, diğeri iltica ve geri göndermeye ilişkindir. AB, Sözleşme'yi 13 Haziran 2017'de imzalamış, ancak hukuki belirsizlik nedeniyle Konseyin onaylama sürecine devam etme isteksizliği, sürecin tıkanmasına neden olmuştur (de Silva ve Tepliakova 2024, 9).

İlk imza aşamasının ardından, İstanbul Sözleşmesi'ne yönelik itirazların olduğu bir dönem yaşanmıştır. Bu sıkıntılı dönemde Von der Leyen Komisyonu, İstanbul Sözleşmesi'nde belirtilen hedeflere ulaşmak için başka seçenekler ortaya koymuştur. Von der Leyen, kadınlara yönelik şiddeti 2020-2025 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'e dahil etmiş, 2021 yılındaki State of the Union konuşmasında, Komisyonun kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadele edilmesine yönelik bir mevzuat önerisi hazırlayacağını belirtmiştir (Von der Leyen 2021). 2022'nin Mart ayında ise Komisyon AB düzeyinde kadınlara yönelik şiddeti ele alacak yeni bir mevzuat önermiştir. İstanbul Sözleşmesi'nin hedeflerini paylaşan bu teklif, mağdurların temel haklarının korunmasına yönelik asgari standartlar getirmekte ve ilgili AB kurallarını, dijital suçlar da dâhil olmak üzere, İstanbul Sözleşmesi'nde açıkça belirtilmeyen yeni toplumsal gelişmelere uygun hale getirmektedir (Debusscher 2022 95). Bu yasa önerisi ile Komisyon tarihinde ilk kez kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddetle etkin bir şekilde mücadele etmek için kapsamlı bir çerçeve önermektedir. Direktif taslağı, AB yasama sürecinde yavaş ilerleme kaydetmiş ve sonunda 2024/1385 sayılı Kadınlara Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Hakkında AB Direktifi olarak kabul edilmiş ve 24 Mayıs 2024 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Direktif kadınlara yönelik şiddetin tüm biçimlerinin ve siber şiddetin AB genelinde

suç sayılmasını içererek cezalandırılmasını sağlamaktadır. Bu yavaş ilerleme sürecinde Komisyon, tüm üye devletlerin kadınlara yönelik şiddet ve aile içi şiddeti kendi yasalarında ele almasına rağmen kapsam ve uygulamanın blok genelinde büyük farklılıklar göstermesi gerçeğinden hareketle, AB düzeyinde özel yasal araçlara duyulan acil ihtiyacın altını çizmiştir.

2019 yılında Parlamento, AB'nin İstanbul Sözleşmesi'ne katılımının yasal temelini netleştirmek amacıyla Avrupa Adalet Divanı'ndan görüş istemiştir. Avrupa Adalet Divanı 2021'de görüşünü açıklamış ve Konseyin nitelikli çoğunlukla Sözleşme'yi kabul edebileceğini belirtmiştir. 21 Şubat 2023'te Konsey, Sözleşme'nin onaylanması için AP'den onay talep etmiştir. Mayıs 2023'te Parlamento, Sözleşme'ye onay vermiştir. 1 Haziran'da Konsey, AB'nin İstanbul Sözleşmesi'ni sonuçlandırmasına ilişkin iki karar almıştır. Kararlarda, AB'nin yalnızca yargı iş birliği, sığınma ve geri göndermeye ilişkin konularla Sözleşme'ye katılacağı belirtilmiştir. 1 Ekim 2023'te AB, İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olmuştur. Von der Leyen, bu gelişmeden duyduğu memnuniyeti "Avrupa, kadınların yanındadır [...]. Bugün, Avrupa Birliği güçlü bir mesaj gönderiyor: Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddeti önlemekte, kınamakta ve bu şiddetle mücadele etmekte kararlıyız" sözleriyle ifade etmiştir (Avrupa Komisyonu 2023).

Yıllar içinde iyileşmeler görülse de 2023 yılı toplumsal cinsiyet eşitliği verileri, AB genelinde kadınların hâlâ eşit ücret alamadığını, genellikle daha düşük maaşlı ve kariyer ilerleme fırsatları daha kısıtlı işlerde çalıştığını ve tam zamanlı istihdama katılımlarının daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (EIGE, 2023). Ev içi karşılıksız emek ve bakım sorumluluğu ağırlıklı olarak kadınların üzerindedir; kadınların %63'ü, erkeklerin ise %36'sı her gün ev işleri ile ilgilendiğini belirtmiştir (EIGE 2023). Covid-19 pandemisi sürecinde kadınların ekonomik olanakları ve cinsiyete dayalı şiddet durumu kötüleşmiştir; 2022 yılında yapılan bir Eurobarometer araştırmasına göre AB genelindeki kadınların %77'si pandeminin kadınlara yönelik fiziksel ve

duygusal şiddeti artırdığını ifade ederken, %38'i ise iş piyasasına erişim ve ev içi yüklerinin artması nedeniyle gelirlerinde azalma yaşadığını belirtmiştir (European Parliament Eurobarometer 2022). Bu veriler, AB çapında toplumsal cinsiyet eşitliği alanında izlenen politikaların kapsamlı ve geniş çaplı olarak devam etmesi gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Sonuç

Ursula von der Leyen, AP'de yaptığı son State of the Union konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yaptığımız çığır açıcı ve öncü çalışmalar için size de teşekkür etmek istiyorum. Bir kadın olarak, bu benim için çok şey ifade ediyor.

Pek çok kişinin sonsuza dek engelleneceğini düşündüğü Kadın Yönetim Kurullarında Yeterli Temsil Direktifi ve AB'nin İstanbul Sözleşmesi'ne tarihi katılımı gibi dosyaları sonuçlandırdık.

Ücret Şeffaflığı Direktifi ile eşit işe eşit ücret ilkesini yasaya dönüştürdük. Aynı tür iş için bir kadının bir erkekten daha az ücret alması için geçerli bir sebep yoktur.

[...]

Burada da başka bir temel ilkeyi yasalaştırmak istiyorum: Hayır, demek hayır demektir. Şiddetten arınmış bir özgürlük olmadan gerçek eşitlik sağlanamaz (Ursula von der Leyen 2023).

Bu çalışmada ele alınan ve ekonomik kaygularla başlayan toplumsal cinsiyet eşitliği çabaları, Avrupa entegrasyonunun tarihi boyunca kadınların çalışma koşullarını iyileştirmeye yönelik ekonomik odaklı bir perspektiften, kadınların birey olarak yaşamını iyileştirmeye yönelik yeni bir boyuta

evrilmiştir. Komisyon başkanı olarak Von der Leyen'in AB'nin gündemini belirleme gücünden kaynaklanan epistemik ajansını bir sosyo-epistemik dönüşüm için kullanmıştır. Von der Leyen döneminde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının hız kazanması, Komisyon Başkanı'nın Avrupa bütünleşmesinin gündemini belirlemekteki stratejik avantajının bir göstergesidir. Komisyon Başkanı'nın Avrupa entegrasyonunu teşvik etme taahhüdüne uygun vizyonlar, hedefler ve projeler geliştirme kapasitesine, Komisyon ile üye devletlerin hükümetleri ve Parlamento'yu ikna etme gücüne, yasama sürecinde AB kurumları ile ortak zemin yaratmak için uzlaşma sağlama yeteneğine sahip olması gerekir (Müller 2020; Tömmel 2013). Bu bağlamda, başarılı liderlik, sadece bir makamı elinde tutmaktan farklı olarak, belirli bir kurumsal ve durumsal kaynaklar ve kısıtlamalar ortamıyla karşı karşıya kalan bir liderin bu ortamın ötesine geçmeye, kaynakları ve fırsatları genişletip yaratmaya çalışması ve bunda başarılı olması ile ilgilidir (Endo 1999, 26).

Feminist duruş teorisi, bilgi ve deneyimin sosyalkonumlaşık illendiğini ve bu nedenle marjinalleştirilmiş grupların, özellikle de kadınların deneyimlerinin politik analizde değerli bir perspektif sunduğunu savunur. Söylemlerinde 'kadın olduğunu' vurgulayan von der Leyen'in toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanması, feminist duruş teorisi açısından değerlendirildiğinde, kadınların sırf kadın oldukları için yaşadıkları dezavantajların ilk kez gündeme getirilmesi ve bir strateji belgesi aracılığıyla sürekli olarak ele alınması bakımından önem taşır. Bununla birlikte, feminist duruş epistemolojisi, bu tür politikaların gerçekten dönüştürücü olup olmadığını sorgulamamızı sağlar. Oldukça net bir program olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi'ndeki en kapsamlı politikaların piyasa odaklı olması ve bazı alanlarda daha genel ve yüzeysel çözümler sunulması, feminist duruş epistemolojisi açısından eleştirilebilir. Zira bu tür bir yaklaşım, kadınların deneyimlerinden doğan bilgiye dayanarak köklü bir sosyo-epistemik dönüşüm yaratmaktan ziyade, mevcut düzenin sınırlı iyileştirmelerle devam etmesine yol açmaktadır. Von der Leyen'in toplumsal

cinsiyet eşitliği konusunda yarattığı dönüşümün derecesi ve sürekliliği, ancak uzun vadede ve bu politikaların Komisyon tarafından benimsenip devam etmesiyle mümkün olacaktır.

2024 AP seçimlerinden sonra von der Leyen Avrupa Halk Partisi'nin adayı olarak AP'de çoğunluğu sağlamış ve 18 Temmuz 2024'te Komisyon Başkanı olarak ikinci dönemine başlamıştır. Ancak 2024 yılındaki siyasi ortam 2019'dan tamamen farklıdır. 2024 seçimlerinde AP'de hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi sorgulayan, kadınların ve diğer dezavantajlı grupların haklarını sistematik olarak kısıtlamaya çalışan partilerin sandalye sayılarını artırması ve Avrupa genelindeki anti-feminist hareketler yasa koyucular üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Von der Leyen'in 2024-2029 Siyasi Yol Haritası (Europe's Choice: Political Guidelines For The Next European Commission 2024–2029) ise toplumsal cinsiyet eşitliğini daha önceki dönemde vurgulanmamış olan LGBTIQ³ haklarını içerecek şekilde genişletse de bu Yol Haritası'nda Eşitlik Birliği kısmının kısalığı oldukça dikkat çekicidir. Dahası, Von der Leyen Komisyonda sayısal cinsiyet eşitliğini savunmaya devam etse de kadın komiser adayı göstermeyen üye devletler üzerinde yeterince etkili olamamış ve yeni Komiserler Koleji eski Kolej'e göre bir kadın komiser eksik olarak göreve başlamıştır. Von der Leyen'in ilk döneminin vadettiği sosyo-epistemik dönüşüm, değişen bir siyasi ortamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin hala bir öncelik olup olmayacağı ile yakından ilgili olacaktır.

1 Juncker, seçim kampanyasında Komisyon'daki cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekerek başkan seçilmesi durumunda Koleji'nin yüzde 40'ının kadınlardan oluşacağını belirtmiştir. Başkan seçildikten sonra ise üye devletlerin kadın komiser adayı göstermesinin zorluğu karşısında Juncker, kadın aday gösteren üye devletlere büyük bir portföy veya başkan yardımcılığı sözü vermiştir (Cerulus 2014). Buna rağmen Juncker Komisyonu'nun Komisyonerler Koleji'nin ancak 8 üyesi kadın olabilmiştir. Yine de Juncker döneminde Komisyon'un üst düzey idaresinde çalışan kadın bürokrat sayısı %40'a ulaşmıştır (Avrupa Komisyonu 2019).

2 Hem kurucu antlaşmalar hem de Usul Kuralları'nın 2000'de kabul edilen ve 2020'de konsolide edilen halinin İngilizce versiyonlarında Komisyon Başkanının bir erkek olacağı varsayılarak 'he' zamiri ile bahsedilmektedir.

3 Von der Leyen Komisyonu 2020-2025 yılları için bir LGBTIQ Eşitlik Stratejisi kabul etmiştir (COM(2020) 698 final), ancak bu Strateji 2019'da başkanlık gündemi olarak sunduğu 'A Union that Strives For More: My Agenda for Europe' belgesinde yer almamaktadır.

Kaynakça

Abels, Gabriele ve Joyce M. Mushaben. "Great Expectations, Structural Limitations: Ursula von der Leyen and the Commission's New Equality Agenda," *Journal of Common Market Studies*, no. 58, (2020): 121–132.

Avrupa Komisyonu. "Women in management: Juncker Commission exceeds its 40% target", 22 Ekim 2019. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_6139 (Son erişim tarihi 31.10.2024)

Avrupa Komisyonu. "A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025", 5 Mart 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152> (Son erişim tarihi: 02.07.2024)

Avrupa Komisyonu. "Stop violence against women: Commission welcomes the EU's accession to the Istanbul Convention" 1 Haziran 2023 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_4426 (Son erişim tarihi: 02.11.2024)

Avrupa Komisyonu. "Statement by Commission and the High Representative on International Women's Day", 7 Mart 2024 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/statement-commission-and-high-representative-international-womens-day-2024-03-07_en (Son erişim

tarihi: 10.07.2024)

Benhabib, Seyla. “From identity politics to social feminism: A plea for the nineties”, *Radical Democracy* der. David Trend, (New York: Routledge, 2013), 27-41.

Celis, Karen ve Silvia Erzeel. “Beyond the Usual Suspects: Non-Left, Male and Non-Feminist MPs and the Substantive Representation of Women”, *Government and Opposition*, no. 50(1), (2015): 45–64.

Celis, Karen ve Sarah Childs. “Conservatism and Women’s Political Representation”, *Politics & Gender*, no.14 (2018): 5–26.

Celis, Karen, Sarah Childs, Johanna Kantola ve Mona Lena Krook. “Defining Women’s Interests: A Comparative Mapping of Representative Claims”. *Paper presented at the First European Conference on Politics and Gender* (Queen’s University Belfast: Northern Ireland, 2009)

Cerulus, Laurus. “Juncker wants more women in new Commission team”, *Euractiv*, 10 Temmuz 2014, <https://www.euractiv.com/section/eu-priorities-2020/news/juncker-wants-more-women-in-new-commission-team/> (Son erişim tarihi: 31.10.2024)

Childs, Sarah, and Paul Webb. *Sex, Gender and the Conservative Party: From Iron Ladies to Kitten Heels*. (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).

Cin, F. Melis ve Rahime Süleymanoğlu-Kürüm. “Alternative Explanations from Feminist Theories: Towards a Feminist Framework for the Europeanisation Process”, *Feminist Framing of Europeanisation Gender Equality Policies in Turkey and the EU* der. Rahime Süleymanoğlu-Kürüm, F. Melis Cin (London: Palgrave Macmillan, 2021), 63-84.

Collins, Patricia Hill. “Learning from the Outsider Within: The Sociological Significance of Black Feminist Thought”. *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual And Political Controversies* der. Sandra

Harding (New York: Routledge, 2004), 103–126.

D'Amico, Francine ve Peter Beckman. *Women in World Politics: An Introduction* (Westport CT: Bergin and Garvey, 1995).

Debusscher, Petra. “The EU Gender Equality Strategy 2020-2025: The Beginning of a New Season?”, *Social Policy in the European Union: State of Play 2022 Policymaking in a Permacrisis* der. Bart Vanhercke, Sebastiano Sabato, Slavina Spasova (ETUI : OSE, 2023), 91–110.

De Silva, Monika ve Mariia Tepliakova. “Populist Challenge? Negotiating the EU’s Accession to the Istanbul Convention in the Council”, *Politics and Governance*, no. 12, (2024): 1-18

Diamond, Irene ve Nancy Hartsock.. “Beyond Interests in Politics: a Comment on Virginia Sapiro’s ‘When are interests interesting? The problem of Political Representation of Women,’” *American Political Science Review*, no. 75 (3), (1981): 717-721.

Dotson, Kristie. “A Cautionary Tale: On Limiting Epistemic Oppression”, *Frontiers: A Journal of Women Studies*, no. 33 (1), (2012): 24–47.

Dotson, Kristie. “Conceptualizing Epistemic Oppression”, *Social Epistemology: A Journal of Knowledge, Culture and Policy*, no. 28 (2), (2014): 115-138.

Elomäki, Anna. “The economic case for gender equality in the European Union: Selling gender equality to decision-makers and neoliberalism to women’s organizations”, *European Journal of Women’s Studies*, no. 22 (3), (2015): 288–302.

Endo, Ken. *The Presidency of the European Commission under Jacques Delors: The Politics of Shared Leadership* (Oxford: Macmillan, 1999).

European Institute for Gender Equality. “Gender Equality Index 2023”.

<https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023> (Son erişim tarihi: 07.07.2024)

European Parliament Eurobarometer, “Women in times of Covid-19”, *Flash Survey*, 2022, https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-03/Women_in_times_of_Covid19_2022_ep_eb_fl_report_en.pdf (Son erişim tarihi 28.07.2024)

Fitzgerald, Sharron ve Jane Freedman. *Gender, Equality and Social Justice: Anti-Trafcking, Sex Work and Migration Law and Policy in the EU* (Oxon: Routledge, 2023)

Fricker, Miranda. *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. (Oxford: Oxford University Press, 2007).

Fricker, Miranda. “Epistemic justice as a condition of political freedom?” *Synthese*, no. 190 (7), (2013): 1317-1332.

Harding, Sandra. “Introduction: Standpoint Theory As A Site Of Political, Philosophic, And Scientific Debate”, *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual And Political Controversies* der. Sandra Harding (New York: Routledge, 2004), 1–16.

Hartsock, Nancy C.M. *The Feminist Standpoint Revisited and Other Essays* (Boulder: Westview, 1998)

Hekman, Susan. “Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited”, *Signs*, no. 22 (2), (1997): 341-365.

Hubert, Agnés. *The European Union and Gender Equality*. (Bonn: Verlag J.H.W. Dietz Nachf. GmbH, 2022)

Huston, Nancy. “Tales of War and Tears of Women”, *Women and Men’s Wars* der. J. Stiehm (Oxford: Pergamon, 1983)

Hutchison, Katrina. “Epistemic injustice in careers: insights from a study

with women surgeons”, *Overcoming Epistemic Injustice: Social and Psychological Perspectives* der. Benjamin R. Sherman, Stacey Goguen (London: Rowman & Littlefield International, 2019), 183-200.

Jaggar, Alison. “Socialist Feminism and the Standpoint of Women”, *Political Thought* der. Michael Rosen and Jonathan Wolff (Oxford: Oxford University Press, 1999), 49-52.

Kantola, Johanna ve Emanuela Lombardo. “Economic Crisis and the Politics of Austerity”, *The Routledge Handbook of Gender and EU Politics* der. Gabriele Abels, Andrea Krizsán, Heather MacRae, Anna van der Vleuten (Oxon: Routledge, 2021), 379-391.

Kassim, Hussein. “The von der Leyen Commission: An Early Assessment”, *The EU Political System After the 2019 European Elections* der. Olivier Costa ve Steven Van Hecke, (Cham: Palgrave, 2022): 169–93.

Kronsell, Annica. “Gendered practices in institutions of hegemonic masculinity”, *International Feminist Journal of Politics*, no. 7(2), (2005): 280–298.

Lombardo, Emanuela, Petra Meier ve Mieke Verloo. “Discursive dynamics in gender equality politics: What about ‘feminist taboos’?”, *European Journal of Women’s Studies*, no: 17(2), (2010): 105–123.

Mansbridge, Jane. “Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent ‘Yes’”, *Journal of Politics*, no. 61(3), (1999): 628-657.

Minto, Rachel ve Lut Mergaert. “Gender mainstreaming and evaluation in the EU: comparative perspectives from feminist institutionalism”, *International Feminist Journal of Politics*, no. 20(2), (2018): 204–220.

Müller, Henriette. “Setting Europe’s Agenda: The Commission Presidents and Political Leadership”, *Journal of European Integration*, no. 39(2),

(2017): 129-142.

Müller, Henriette. *Political Leadership and the European Commission Presidency*. (Oxford: Oxford University Press, 2020)

Phillips, Anne. *Demokrasinin Cinsiyeti*, çev. Alev Türket (İstanbul: Metis, 1995).

Scherpereel, John A. “Pursuing ‘full gender equality’ in the European Commission: the case of a constrained selector”, *European Politics and Society*, no. 24(3), (2023): 317–335.

Sjoberg, Laura. “Feminist Approaches to the Study of Political Leadership”, *The Ashgate Research Companion to Political Leadership*. der. Joseph Masciulli, Mikhail Molchanov, W. Andy Knight (Aldershot: Ashgate Publishing, 2009), 249-276

Tömmel, Ingeborg “The Presidents of the European Commission: Transactional or Transforming Leaders?”, *Journal of Common Market Studies*, no., 51(4), (2013): 789–805.

Von der Leyen, Ursula. “Opening Statement in the European Parliament Plenary Session by Ursula von der Leyen, Candidate for President of the European Commission”. *European Commission Press Corner*, 2019a, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_4230 (Son erişim tarihi: 02.08.2024)

Von der Leyen, Ursula. “A Union That Strives For More. My Agenda for Europe. Political Guidelines for the Next European Commission 2019–2024”, *European Commission*, 2019b, https://commission.europa.eu/document/download/063d44e9-04ed-4033-acf9-639ecb187e87_en?filename=political-guidelines-next-commission_en.pdf (Son erişim tarihi: 02.08.2024)

Von der Leyen, Ursula. “State of the Union Address 2021”, *European*

Commission Press Corner, 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_21_4701 (Son erişim tarihi: 01.10.2024)

Von der Leyen, Ursula. “State of the Union Address 2023”, *European Commission Press Corner*, 2023, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ov/speech_23_4426 (Son erişim tarihi: 30.09.2024)

Von der Leyen, Ursula. “Europe’s Choice: Political Guidelines For The Next European Commission 2024–2029”, *European Commission*, 2024, https://commission.europa.eu/document/download/e6cd4328-673c-4e7a-8683-f63ffb2cf648_en?filename=Political%20Guidelines%202024-2029_EN.pdf (Son erişim tarihi: 30.09.2024)

Wängnerud, Lena. “Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation”. *Annual Review of Political Science*, no.12, (2009): 51–69.

Woodward, Alison. “Building Velvet Triangles: Gender and Informal Governance”, *Informal Governance in the European Union* der. Thomas Christiansen ve Simona Piattoni, (Cheltenham: Edward Elgar, 2004), 76–93.